

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

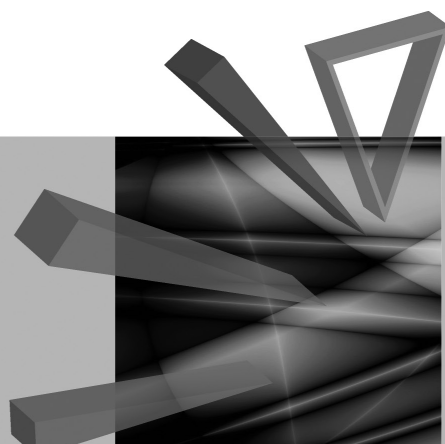
RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

267

Handel i inwestycje w semiglobalnym otoczeniu

Tom 1

Redaktorzy naukowi

**Jan Rymarczyk, Małgorzata Domiter,
Wawrzyniec Michalczyk**

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2012

Recenzenci: Jarosław Kundera, Leon Olszewski, Zdzisław Puślecki,
Kazimierz Starzyk, Krystyna Żołądkiewicz

Redaktorzy Wydawnictwa: Elżbieta Kożuchowska, Aleksandra Śliwka

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Barbara Cibis

Łamanie: Małgorzata Czupryńska

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się

na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Wrocław 2012

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-235-2 (całość)

ISBN 978-83-7695-239-0 t. 1

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Łukasz Ambroziak: Handel wewnątrzgałęziowy państw Grupy Wyszehradzkiej na przykładzie przemysłu motoryzacyjnego	11
Eric Ambukita: Wielkie gospodarki wschodzące – nowi partnerzy gospodarczy krajów Afryki	25
Anna Barwińska-Małajowicz: Inwestycje w kapitał ludzki w kontekście <i>brain waste</i>	37
Daša Belkovicsová: Theoretical models of financing tertiary education and its application on example of Slovakia.....	48
Mateusz Benedyk: Wpływ banków centralnych na inwestycje od czasu wybuchu kryzysu finansowego.....	54
Zbigniew Bentyn: Wpływ rozwiązań informatycznych na zmianę zachowań nabywczych klientów oraz rozwiązań logistycznych przedsiębiorstw handlowych.....	63
Joanna Bogolebska: Zarządzanie rezerwami walutowymi Chin – problemy i wyzwania.....	73
Magdalena Broszkiewicz, Paweł Broszkiewicz: Rola ładu korporacyjnego w przeciwdziałaniu manipulacjom na globalnych rynkach kapitałowych .	84
Ignacy H. Chrzanowski: Economics and politics of foreign direct investment. Is it beneficial for the recipient countries?.....	96
Anna Chrzęściewska: Bezpośrednie inwestycje zagraniczne Indii.....	110
Małgorzata Czarnas: Rozwój korporacji transnarodowych na przykładzie Amazon.com.....	121
Elżbieta Czarny, Jerzy Menkes, Katarzyna Śledziwska: PKB i handel państw transformacji w czasie kryzysu gospodarczego	130
Katarzyna Czech: Realizacja celów Strategii Europa 2020 – Polska na tle wybranych krajów UE	140
Tomasz Dorożyński: Znaczenie funduszy strukturalnych Unii Europejskiej dla polskich regionów.....	151
Kamila Drelich: Controlling projektów jako narzędzie współpracy wewnętrzkoncernowej.....	162
Agnieszka Dybizbańska: Konkurencyjność państw strefy euro w kontekście kryzysu gospodarczego.....	170
Katarzyna Dymitrow: Wpływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych na rozwój gospodarczy Indii	180

Po-Kai Fang: Taiwan's strategy of integrating into global and regional economy	190
Bartosz Fortuński: Proekologiczne podejście do energetyki i jej wpływ na handel zagraniczny Unii Europejskiej	200
Joanna Garlińska-Bielawska, Magdalena Opiola: Handel Maquiladora w kontekście obecnego kryzysu gospodarczego	210
Jadwiga Gierczycka: Wpływ kryzysu w strefie euro na sytuację gospodarczą Polski	221
Małgorzata Grącik-Zajaczkowski: Kraje rozwijające się w ramach rundy WTO z Doha	230
Bohdan Jeliński: Rekonfiguracja gospodarki globalnej (dynamika, mechanizmy, struktury)	241
Bogusław Kaczmarek, Katarzyna Święcicka: Potencjał rozwojowy (inwestycyjny) MŚP na terenie województwa łódzkiego	253
Barbara Klimas: Inwestycje w kapitał wiedzy jako wyzwanie dla polityki państwa w globalizującej się gospodarce	260
Szymon Kłopocki: Lokalna i globalna współpraca firm w klastrze	272
Irena Kociszewska, Monika Kamińska: Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w Polsce w latach 2007-2010	282
Aneta Kosztowniak: Przepływy BIZ i zmiany struktury akumulacji kapitału a wzrost gospodarczy w krajach wschodzących i rozwijających się	295
Anetta Kuna-Marszałek: Rola ekoinnowacji w strategii działania przedsiębiorstw na przykładzie systemów zarządzania środowiskiem	309
Jarosław Kuśpit: Rozwój stosunków gospodarczych z zagranicą krajów byłego ZSRR	320
Andżelika Kuźnar: Dobra niematerialne oparte na wiedzy jako czynnik wzrostu innowacyjności Unii Europejskiej	330

Summaries

Łukasz Ambroziak: Intra-industry trade of the Visegrad Countries: the case of automotive industry	24
Eric Ambukita: Big emerging economies – new economic partners for African countries	36
Anna Barwińska-Malajowicz: Investments in human capital in the context of “brain waste”	46
Daša Belkovicsová: Teoretyczne modele finansowania szkolnictwa wyższego i ich zastosowanie na przykładzie Słowacji	53
Mateusz Benedyk: Influence of central banks policies on investments since the financial crisis	62

Zbigniew Bentyn: The impact of information solutions on the change of customers' behavior and trading companies logistics.....	72
Joanna Bogolebska: Management of foreign reserves in China – problems and challenges.....	83
Magdalena Broszkiewicz, Paweł Broszkiewicz: The role of corporate governance in solving the problem of manipulations on the global capital markets.....	95
Ignacy H. Chrzanowski: Ekonomiczne i polityczne aspekty zagranicznych inwestycji bezpośrednich. Czy są one korzystne dla odbiorców?.....	109
Anna Chrzęściewska: Foreign Direct Investment outflows from India.....	120
Małgorzata Czarnas: Development of transnational corporations on the example of Amazon.com.....	129
Elżbieta Czarny, Jerzy Menkes, Katarzyna Śledziwska: GDP and trade of transformation countries in the time of the economic crisis.....	139
Katarzyna Czech: Implementation of goals of the Europe 2020 strategy – Poland compared to selected EU countries.....	150
Tomasz Dorożyński: The role of EU structural funds for regions in Poland..	161
Kamila Drelich: Controlling of projects as the instrument of intercompany cooperation.....	169
Agnieszka Dybizbańska: Competitiveness of the euro zone countries in the context of economic crisis.....	179
Katarzyna Dymitrow: The influence of direct foreign investments on the economic development of India.....	189
Po-Kai Fang: Tajwan: globalna i regionalna strategia integracji ekonomicznej.....	199
Bartosz Fortuński: Environmental approach to energy and its impact on foreign trade of the European Union.....	209
Joanna Garlińska-Bielawska, Magdalena Opiola: Trade under Maquiladoras in conjunction with the current economic crisis.....	220
Jadwiga Gierczycka: Impact of the crisis in the euro zone on the economic situation of Poland.....	229
Małgorzata Grącik-Zajaczkowski: Developing countries in the WTO Doha round.....	240
Bohdan Jeliński: Global economy reconfiguration.....	252
Bogusław Kaczmarek, Katarzyna Święcicka: An investment potential of SME in the area of Łódź Voivodeship.....	259
Barbara Klimas: Investments in knowledge capital as a challenge for the state policy in the globalizing economy.....	271
Szymon Kłopocki: Local and global firm cooperation in clusters.....	281
Irena Kociszewska, Monika Kamińska: Foreign direct investments in Poland between 2007-2010.....	294

Aneta Kosztowniak: FDI flows and changes of structure of capital accumulation vs. economic growth in the emerging and developing countries.....	308
Anetta Kuna-Marszalek: The role of eco-innovations in business strategy as an example of environmental management systems	318
Jarosław Kuśpit: The development of economic relations with foreign countries of the former USSR	329
Andżelika Kuźnar: Intangibles based on knowledge as a factor of the innovation growth of the European Union	339

Joanna Garlińska-Bielawska

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Magdalena Opiola

HANDEL MAQUILADORA W KONTEKŚCIE OBECNEGO KRYZYSU GOSPODARCZEGO

Streszczenie: Funkcjonujący od 1965 r. meksykańsko-amerykański program Maquiladora jest spektakularnym przykładem transgranicznej współpracy państw na różnym poziomie rozwoju. Światowy kryzys gospodarczy, który rozpoczął się w USA w pierwszej dekadzie XX wieku, szybko rozprzestrzenił się na inne regiony gospodarki światowej, jednak w sposób oczywisty miał bezpośredni wpływ na warunki gospodarowania krajów objętych programem. W artykule podjęto próbę analizy funkcjonowania programu Maquiladora w warunkach światowego kryzysu gospodarczego.

Słowa kluczowe: program Maquiladora, NAFTA, kryzys gospodarczy.

1. Wstęp

Współpraca transgraniczna jest szczególnym przypadkiem międzynarodowej współpracy gospodarczej. Kiedy ma ona miejsce pomiędzy krajami na zdecydowanie różnym poziomie rozwoju, obciążona jest zarówno dodatkowymi oczekiwaniami, jak i zagrożeniami płynącymi z różnic rozwojowych partnerów. Spektakularnym przykładem takiej współpracy jest amerykańsko-meksykański program Maquiladora. Podstawą korzyści płynących z podjęcia tej współpracy jest kombinacja obfitej i taniej meksykańskiej siły roboczej z amerykańskim kapitałem i zaawansowaną technologią. Stworzony na mocy specjalnych uzgodnień program funkcjonuje już prawie pięćdziesiąt lat. Przez ten okres przeszedł on zarówno znaczną wewnętrzną ewolucję, jak i istotne, międzynarodowe zmiany w warunkach swego funkcjonowania, do których przede wszystkim zaliczyć należy wejście w życie postanowień Północnoamerykańskiego Układu o Wolnym Handlu (NAFTA), tworzące strefę wolnego handlu pomiędzy krajami Ameryki Północnej. Kryzys gospodarczy, który rozpoczął się w Stanach Zjednoczonych w pierwszej dekadzie XXI wieku, szybko rozprzestrzenił się na inne regiony gospodarki światowej, jednak w sposób oczywisty miał bezpośredni wpływ na warunki gospodarowania krajów objętych programem. Takie

gwałtowne zmiany na rynkach stwarzają wiele zagrożeń (choć nie można całkowicie wykluczyć szans) dla rozwoju wspólnych, międzynarodowych programów gospodarczych, jednocześnie wpływając na kierunki rozwoju handlu międzynarodowego i bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ).

Celem artykułu jest analiza funkcjonowania meksykańsko-amerykańskiego programu Maquiladora w warunkach światowego kryzysu gospodarczego.

2. Program Maquiladora

Program Maquiladora¹ powstał w 1965 r. na mocy specjalnych meksykańskich uregulowań prawnych w związku z obowiązującym w tym czasie w Meksyku całkowitym zakazem udziału kapitału zagranicznego w przemyśle. Idea powstania programu związana była bezpośrednio z ruchami migracyjnymi poszukujących pracy Meksykan, które miały miejsce w latach 30. i 40. XX wieku. Aby przeciwdziałać fali nielegalnej imigracji do Stanów Zjednoczonych, powstało porozumienie z 1964 r. o pracownikach migrujących, zwane *Programa Bracero*, zezwalające Meksykanom na tymczasowe przekraczanie granicy z USA i pracę, najczęściej w rolnictwie². Program szybko zaczął przynosić oczekiwane rezultaty i już rok później powstał w jego miejsce *Border Industrialization Program* (hiszp. *Industria Manufacturera, Maquiladora y de Servicios de Exportación* – IMMEX), zwany programem Maquiladora³. Podstawowym założeniem porozumienia miało być „wykorzystanie meksykańskiej nadwyżki siły roboczej” i skończenie z migracjami sezonowymi w celach zarobkowych na rzecz stałych miejsc pracy w Meksyku.

Na mocy programu ustanowiono pomiędzy USA i Meksykiem przygraniczną strefę ekonomiczną, gdzie w nowych zakładach przemysłowych lub zmodernizowanych, lokalnych przedsiębiorstwach montowano produkty tworzone z części i podzespołów sprowadzanych z USA. Gotowe wyroby przeznaczano do niezwłocznego, bezcłowego reeksportu (z wyjątkiem meksykańskiego VAT-u). W większości trafiły one z powrotem na rynek Stanów Zjednoczonych, których korzyści płynące

¹ Co do pochodzenia nazwy programu O. Lissowski podaje, że pochodzi ona od hiszpańskiego słowa *maquilar* oznaczającego kogoś, kto oferuje swoją usługę po cenie niższej, niż ktokolwiek inny jest w stanie zaoferować. O. Lissowski, *Maquiladora i NAFTA. Prawne i ekonomiczne zagadnienia współpracy transgranicznej USA-Meksyk*, „Przegląd Zachodni” 1994, nr 4, s. 93. N. Clement i in. twierdzą natomiast, że nazwa maquiladora pochodzi od hiszpańskiego słowa *maquila*, oznaczającego w Meksyku, w czasach kolonialnych, opłatę uiszczaną młynarzom za przerób ziarna. N. Clement i in., *North American Economic Integration, Theory and Practice*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA 1999, s. 80. Kontynuując to podejście, firmy maquiladora to podmioty „przerabiające” komponenty importowane do Meksyku, które następnie są reeksportowane.

² L.F.A. Michel, *Los precios de transferencia en la industria maquiladora en México*, Instituto Mexicano de Contadores Públicos, primera edición, julio de 2005, s. 13.

³ M.M.C. Huerta, *Maquiladoras y migración en México*, Asesoría y Consultoría Económica, A.C., Puebla 1990, s. 28.

z programu opierały się głównie na dostępie do obfitej i taniej meksykańskiej siły roboczej.

Od rozpoczęcia funkcjonowania programu dynamicznie wrosła liczba przedsiębiorstw typu Maquiladora – z 12 w 1965 r. do ok. 5000 w pierwszej dekadzie XXI wieku. Na podstawie badań przeprowadzanych od połowy lat 80. XX wieku można stwierdzić, że istnieją co najmniej trzy rodzaje firm typu Maquiladora: montażowe, produkcyjne i postfordowskie (tzn. z pewnym stopniem automatyzacji i z elastyczną organizacją). Tym samym wyróżnia się trzy główne rodzaje zakładów Maquiladora:

1. *Maquiladora only or sub-contract*: Maquiladora dostarcza usług produkcyjnych oraz nadzoru technicznego. W związku z tym Maquiladora ponosi odpowiedzialność za jakość i efektywność produkcji.

2. *Shelter operations*: Maquiladora zapewnia usługi z zakresu produkcji, montażu lub naprawy na podstawie umowy oraz sprzęt i narzędzia niezbędne do świadczenia usług. Jednakże to podmiot zagraniczny jest właścicielem technologii i tym samym jest odpowiedzialny za procesy przemysłowe oraz za jakość i ilość produkcji.

3. *Sub-Maquila*: Maquiladora może zlecać część lub całość działalności innym Maquiladora lub firmom spoza programu, pod warunkiem że uzyskają one zezwolenie z ministerstwa oraz gdy Maquiladora faktycznie kończy proces produkcji⁴.

Z biegiem lat program stracił wymiar *stricte* przygraniczny, gdyż od lat 70. XX wieku wprowadzono możliwość otwierania zakładów poza obszarami przygranicznymi, jednak największa koncentracja zakładów Maquiladora cały czas występuje w północnej części Meksyku, ze względu na ich zdecydowane nastawienie na rynek Stanów Zjednoczonych oraz ograniczanie kosztów transportu.

Najważniejsze miasta dla sektora Maquiladora to Ciudad Juarez, najbardziej uprzemysłowione miasto obszaru administracyjnego Chihuahua, gdzie na przełomie XX i XXI wieku powstawało średnio 40 nowych zakładów rocznie⁵; Tijuana, miasto z największą liczbą przedsiębiorstw Maquiladora, których liczba w 2003 r. wyniosła 545, i z największą (po Ciudad Juarez) liczbą zatrudnionych (145 000 pracowników w 2003 r.)⁶, oraz Sonora, gdzie Maquiladora w latach 2000-2007 były odpowiedzialne za 50% zatrudnienia w przemyśle, 60% miejsc pracy w produkcji oraz ponad 40% zatrudnienia z sektora eksportowego⁷.

Program przeszedł też ewolucję z dwustronnego w wielostronny, w związku z inwestycjami, jakich zaczęły tam dokonywać od połowy lat 80. XX wieku inne niż

⁴ G. Morales, B. Aquilera, D.K. Armstrong, *An Overview of the Maquiladora Program*, United States Department of Labor, 1994, http://www.dol.gov/ilab/media/reports/nao/maquilad.htm#N_1_ [30.05.2011]

⁵ M.E. de la O, C. Quintero, *Globalización, trabajo y maquilas: Las nuevas y viejas fronteras en México*, Fundación Friedrich Ebert, Centro Americano para la Solidaridad Sindical Internacional, México D.F. 2001, s. 33.

⁶ Tamże, s. 111-112.

⁷ Tamże, s. 192-193.

amerykańskie firmy (japońskie, francuskie, holenderskie, fińskie czy panamskie)⁸. Pozostał natomiast spektakularnym przykładem korzystnej współpracy państw na różnym poziomie rozwoju, pomimo że na mocy realizacji postanowień układu NAFTA stracił zasadniczą część formalnych podstaw swego funkcjonowania⁹. Od 2001 r. – w przypadku eksportu gotowego produktu do Stanów Zjednoczonych i Kanady – ulgi celne obowiązywały wyłącznie na części i półfabrykaty niespełniające reguł pochodzenia NAFTA. Jeżeli amerykańskie lub kanadyjskie cła na gotowy produkt były niższe od ceł meksykańskich płatnych za komponenty do produkcji towarów niepochodzących z obszaru NAFTA, to różnica wartości celnych musiała zostać zapłacona przez firmy Maquiladora. Dotknęło to głównie import komponentów z Azji, skąd pochodzi wiele części do produkcji, i w mniejszym stopniu UE (cła uległy stopniowej likwidacji do 2007 r. na mocy strefy wolnego handlu UE–Meksyk). Natomiast było to korzystne dla dostawców z obszaru NAFTA, firm ze Stanów Zjednoczonych i Kanady, które miały dostęp wolnocłowy do Meksyku. Natomiast likwidacja ceł w handlu wzajemnym w 2008 r. oznaczała, z przyczyn prawnych, zakończenie funkcjonowania Maquiladora. W rzeczywistości jednak program Maquiladora nadal wydaje się najkorzystniejszym rozwiązaniem dla firm prowadzących działalność eksportową w Meksyku, stąd decyzja rządu meksykańskiego o likwidacji tego programu byłaby niezrozumiała¹⁰.

Analiza rozwoju handlu zagranicznego Meksyku w czasach trwania programu Maquiladora pozwala stwierdzić, że w ciągu ostatnich 20 lat XX wieku charakteryzował się on znacznym wzrostem, przewyższającym wzrost PKB. Od 1980 r. do 2000 r. eksport ogółem wzrósł z 18 mld do 166 mld USD, co stanowiło odpowiednio 9 i 28% PKB Meksyku. Część przypadająca na sektor produkcyjny wzrosła w tym czasie z 20 do 90% całości eksportu. To oznacza wyraźny spadek procentowy udziału eksportu ropy naftowej, chociaż jego wielkość bezwzględna nie zmieniała się znacznie¹¹. Eksport pochodzący z sektora Maquiladora systematycznie wzrastał w latach 1993–2003 zarówno w liczbach bezwzględnych, jak i w udziale procentowym (z wyjątkiem 2003 r.). W pierwszych latach XXI wieku eksport pochodzący z tego sektora stanowił ok. 80% całości eksportu Meksyku. W tym samym czasie import Maquiladora szybko wzrastał do 2000 r., po czym zwolnił i uplasował się na poziomie ok. 50% całości importu w latach kolejnych. I tak, z wyjątkiem jedynie roku 1997, łączne saldo bilansu handlu zagranicznego Meksyku było ujemne, saldo

⁸ Szerzej: M.M.C. Huerta, wyd. cyt., s. 37–38.

⁹ Kluczowe są tu postanowienia art. 303 układu NAFTA, który ma zastosowanie głównie w przypadku produktów i półproduktów reeksportowanych na terytorium celne kraju trzeciego i dotyczy prawa do kompensaty za zapłacone cło, *North American Free Trade Agreement*, <http://www.nafta-sec-alena.org> [11.03.2012]; P. Kelly, *Mexico Maquiladoras and NAFTA*, <http://www.fredlaw.com> [11.03.2012].

¹⁰ *Globalizacja i regionalizacja w gospodarce światowej*, red. R. Orłowska, K. Żołądkiewicz, PWE, Warszawa 2012, s. 240–241.

¹¹ J.S. Alonso, *Maquila domiciliaria y subcontratación en México en la era de la globalización neoliberal*, Colegio de Tlaxcala, A. A. Plaza, S. A. Valdés, C.V. De, México, D. F. 2002, s. 119.

zaś sektora Maquiladora było dodatnie przez wszystkie lata i w 2001 r. wyniosło ponad 19 mld USD¹².

3. Światowy kryzys gospodarczy

Kryzysy i recesje to zjawisko powszechne w kapitalistycznej gospodarce. Skala recesji, jej przyczyny i przebieg są jednak różne i nie zawsze ekonomistom udaje się je przewidzieć. Kryzys, który rozpoczął się pod koniec pierwszej dekady XXI wieku, osiągnął niespodziewanie duże rozmiary. W gospodarkach rozwiniętych skala spowolnienia mierzona tempem rocznego wzrostu PKB osiągnęła nawet 4-5% spadku. W państwach rozwijających się wskaźnik ten był jeszcze wyższy, na Ukrainie i w krajach nadbałtyckich nastąpił spadek PKB o ponad 10% w skali roku. W najmniejszym stopniu skutki kryzysu odczuły duże, szybko rozwijające się gospodarki krajów azjatyckich, Indii i Chin oraz najmniej włączone w proces globalizacji gospodarki państw afrykańskich¹³.

Zasadniczą przyczyną kryzysu była kombinacja niskich stóp procentowych ustalonych przez FED, bezprecedensowego poziomu płynności na rynkach finansowych (globalny nadmiar oszczędności) spowodowanego finansowymi nadwyżkami osiąganymi przez pewne kraje (Chiny, kraje naftowe) i nieskutecznych bądź niedostatecznych regulacji dotyczących funkcjonowania tych rynków¹⁴. Kryzys rozpoczął się w Stanach Zjednoczonych, skąd rozprzestrzenił się na praktycznie wszystkie kraje świata za pomocą obecnego, silnego, wzajemnego uzależnienia państw przez przepływy handlowe, finansowe oraz walutowe. Ucierpiały przy tym najczęściej państwa rozwijające się – przez odwracanie się inwestorów od państw biedniejszych i rynków bardziej ryzykownych w ich przekonaniu na rzecz tzw. *safe heaven*, czyli państw najsilniejszych, co paradoksalnie sprawiło, że Stany Zjednoczone po zapoczątkowaniu kryzysu ostatecznie z powrotem przyciągnęły inwestorów i umocniły swoją walutę. O odpływie kapitału i inwestycji z państw rozwijających się może świadczyć spadek bezpośrednich inwestycji zagranicznych w skali światowej o 20% w roku 2008 r.¹⁵

¹² A.L. Rivero, *Co-evolución de empresas, maquiladoras, instituciones y regiones: una nueva interpretación*, Universidad Autónoma Metropolitana Asociación Mexicana de Directivos de la Investigación Aplicada y el Desarrollo Tecnológico, A.C., México, D.F. 2007, s. 65.

¹³ P. Koryś, *Kryzys gospodarczy, ekonomia i wolny rynek. Doświadczenie historyczne, stan obecny i prognozy na przyszłość. Spory o kapitalizm. Wolny rynek w czasach kryzysu*, Ośrodek Myśli Politycznej, <http://krakowskie.nazwa.pl/test/index.php> [12.12.2011].

¹⁴ W. Kasperkiewicz, *Obecny kryzys finansowy-przyczyny i terapia*, [w:] *Współczesny kryzys gospodarczy, przyczyny-przebieg-skutki*, red. L. Bednarczyk, S. Bukowski, J. Misala, CeDeWu.pl, Warszawa 2009, s. 41.

¹⁵ Unctad, *Assessing the impact of the current financial and economic crisis on global FDI flows*, January 2009, s. 1. http://www.unctad.org/en/docs/webdiaeia20091_en.pdf [12.12.2011].

Meksyk, podobnie jak wiele innych gospodarek rozwijających się, odczuł dotkliwie skutki kryzysu. W roku 2009 PKB tego kraju spadło o 6,12% w porównaniu z rokiem poprzednim, głównie w wyniku zmniejszenia się popytu na ropę naftową¹⁶. O dużym znaczeniu spadku eksportu ropy naftowej dla gospodarki Meksyku może świadczyć fakt, że eksport ropy naftowej reprezentuje 18% całości eksportu i 37% dochodu sektora publicznego tego kraju. Dla sektora produkcyjnego rokiem kulminacyjnym był jednak rok 2008, w którym sektor ten stracił 11,1% swoich dochodów¹⁷. Meksyk był tym samym jednym z krajów, których kryzys dotknął najbardziej, przede wszystkim dlatego, że jest to gospodarka w dużym stopniu uzależniona od Stanów Zjednoczonych. Transmisja kryzysu do gospodarki meksykańskiej przebiegała kilkoma kanałami: za pomocą handlu, zagranicznych inwestycji zagranicznych i transferów od imigrantów¹⁸. Meksyk odczuł również skutki światowego wzrostu cen surowców. Kryzys w tym kraju zaostrzył się także z powodu braku gotowości władz do stawienia czoła spowolnieniu gospodarczemu. Jeśli chodzi o rynek pracy w Meksyku, to stwierdzić można występowanie silnej tendencji spadku zatrudnienia formalnego. Według Komisji Gospodarczej Narodów Zjednoczonych ds. Ameryki Łacińskiej i Karaibów (*hiszp. Comisión Económica para América Latina y el Caribe*, Cepal), Meksyk potrzebuje rocznie ok. 1,3 mln nowych miejsc pracy, aby zapewnić zatrudnienie młodym Meksykanom wkraczającym co roku na rynek pracy. W obliczu kryzysu i znacznego spadku zatrudnienia prognozuje się, że bezrobocie w Meksyku będzie wzrastać jeszcze w najbliższych latach, a ubóstwo wzrośnie. Kilka milionów Meksykan w czasie kryzysu zostało przekwalifikowanych z kategorii „ubóstwa” do „ubóstwa ekstremalnego”¹⁹.

4. Handel Maquiladora w okresie światowego kryzysu gospodarczego

Światowy kryzys gospodarczy miał szczególnie, bardzo duży wpływ na sektor Maquiladora, który zanotował spadek dochodów o ok. 30% oraz znaczne zmniejszenie się eksportu. Stowarzyszenie Maquiladora z Tijuany (*hiszp. Asociación de la Industria*

¹⁶ Instituto Nacional de Estadística y Geografía, Banco de Información Económica, *Producto interno bruto trimestral, a precios corrientes*, <http://dgcnesyp.inegi.gob.mx/cgi-win/bdieinti.exe/NI-VR1500350090#ARBOL> [25.12.2011]

¹⁷ A.C. Carstens, E.C.S. Mejorada, *Mexico ante la crisis financiera mundial: oportunidades y desafíos*, 18 aniversario de la ABM Convención Bancaria, Acapulco 19 y 20 de marzo de 2009, s. 6-7. http://www.alidebibliotecavirtual.org/informacion/informacion/27-%20convencion%20bancaria-MXGUILLERMO-ORTIZ_20-03-2009.pdf [12.12.2011].

¹⁸ B. Liberska, *Integracja krajów NAFTA a globalny kryzys gospodarczy*, „Ameryka Łacińska” 2010, nr 1 (67), CESLA Centrum Studiów Latinoamerykańskich, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2010, s. 46.

¹⁹ E. Guerra Garcia, A.E. Acosta Perea, J.G. Vargas Hernandez, *Estrategias de la industria Maquiladora Delphi en Sinaloa para enfrentar la crisis económica de 2007-2009*, Ciencias Económicas 27-No. 2: 2009, s. 173-174, <http://www.latindex.ucr.ac.cr/econ-2009-2/econ-2009-02-11.pdf> [23.01.2012].

Maquiladora y de Exportación – AIM), świadome powiązania sektora Maquiladora z gospodarką Stanów Zjednoczonych, od wystąpienia pierwszych symptomów kryzysu zaczęło podejmować kroki w celu zmniejszenia odczuwania jego skutków. Większość z tych strategii polegała na „zaciskaniu pasa”, czyli ograniczaniu kosztów i wydatków²⁰. Jako że podstawą funkcjonowania Maquiladora było właśnie założenie o niskich kosztach produkcji, w obliczu cięcia kosztów, w większości Maquiladora objawiło się ono w formie masowego zwalniania personelu, a nawet zamykania całych zakładów.

Szczególnie niestabilny dla sektora okazał się rok 2009. W lipcu 2007 r. funkcjonowały 5083 zakłady Maquiladora; ich liczba systematycznie wzrastała do początku 2009 r., kiedy było ich już 5280, jednak w marcu tegoż roku spadła do 5235, by w czerwcu ponownie wzrosnąć do 5301, a we wrześniu znów spaść do 5210 zakładów. W roku tym regionami najbardziej dotkniętymi problemem zamykania Maquiladora były przede wszystkim regiony silnie ukierunkowane na eksport, z północy i centralnej części Meksyku, skupiające zakłady z sektora motoryzacyjnego²¹.

Jednocześnie okazuje się, że w czasach, kiedy liczba Maquiladora się zwiększała, od lipca 2007 r. do początku 2009 r., zauważyć można trend spadkowy, jeśli chodzi o wielkość zatrudnienia oraz wysokość wynagrodzenia w całym sektorze. Z 1 910 112 miejsc pracy w lipcu 2007 r. w styczniu 2009 r. pozostało ich 1 697 375, po czym spadek ten jeszcze bardziej się pogłębił, osiągając najniższy poziom w lipcu 2009 r. – 1 578 556 zatrudnionych. W tym samym czasie wysokość wynagrodzenia w całym sektorze Maquiladora spadła z 16 193 864 tys. pesos w sierpniu 2007 r. do 14 058 689 tys. pesos w maju 2009 r. Po tym jednak okresie wielkość zatrudnienia zwiększała się w sposób relatywnie stabilny i osiągnęła poziom 1 888 444 miejsc pracy w październiku 2011 r. Mówiąc jednak o wzroście bezrobocia w sektorze Maquiladora w pierwszych latach kryzysu, należy podkreślić, że wprawdzie większość zwolnień związana była z zamykaniem zakładów bądź redukcją zatrudnienia w wyniku spadku popytu na produkty Maquiladora, jednak znaczna część zwolnień wynikała z faktu porzucania pracy przez pracowników. Świadczy o tym fakt, że zarówno w 2008, jak i 2009 r. istniały wolne miejsca pracy w zakładach Maquiladora. W 2008 r. 40,53% wszystkich zwolnionych straciło swoją pracę w wyniku wypowiedzenia przez pracodawcę, jednak kolejne 40,81% zwolniło się dobrowolnie z pracy w Maquiladora. W 2009 r., kiedy kryzys był już bardziej odczuwalny, proporcje te wynosiły 51,94 oraz 29,46%²². Oczywiście zwolnienia na własne żądanie powiązane

²⁰ E.J. Uscanga, *En alerta 'maquilas' ante inminente crisis mundial*, El Mexicano, Gran Diario Regional, Septiembre 2011, <http://www.el-mexicano.com.mx/informacion/noticias/1/3/estatal/2011/09/07/499393/en-alerta-maquilas-ante-inminente-crisis-mundial.aspx> [27.01.2011].

²¹ B. Castilla Ramos, B. Torres Góngora, *Crisis sobre crisis en la industria maquiladora de exportación y sus consecuencias en la ocupación. El caso de Yucatán*, El Cotidiano, núm. 162, julio-agosto, 2010, Universidad Autónoma Metropolitana – Azcapotzalco México, s. 46, <http://redalyc.uaemex.mx/pdf/325/32513882006.pdf> [06.02.2012].

²² Tamże, s. 48.

były z często kontrowersyjnymi warunkami pracy w Maquiladora, niewątpliwy jest jednak fakt, że dane odnośnie do wielkości zatrudnienia w Maquiladora w czasie kryzysu byłyby korzystniejsze, jeśli brałoby się pod uwagę jedynie zwolnienia związane z koniecznością zwalczania kryzysu.

Analiza inwestycji w sektorze Maquiladora potwierdza tezę, że kluczowym rokiem kryzysu dla sektora był rok 2009. W ciągu tego roku nakłady zarówno krajowe, jak i zagraniczne były najniższe. Od stycznia 2009 r. inwestycje utrzymywały się na niskim poziomie ok. 145 000 mln pesos w przypadku nakładów zagranicznych oraz ok. 33-35 000 mln pesos, jeśli chodzi o nakłady krajowe. Dopiero październik 2009 r. przyniósł poprawę i nakłady te zaczęły systematycznie zwiększać się do końca roku. Rok 2010 oraz pierwszą połowę roku 2011 cechował znaczny wzrost nakładów w sektorze Maquiladora. W październiku 2011 r. inwestycje zagraniczne wyniosły 208 638 mln pesos, natomiast nakłady krajowe prawie się podwoiły w porównaniu z rokiem 2009 i wyniosły 62 402 mln pesos²³.

Działalność Maquiladora opierała się na założeniu o ponownym reeksportcie produkowanych lub montowanych wyrobów. Część produkcji trafiała wprawdzie na rynek krajowy, jednak dochody Maquiladora zależały przede wszystkim od wielkości popytu za granicą, tym samym od wielkości eksportu. Przez cały analizowany okres w sektorze Maquiladora utrzymywała się nadwyżka importu nad eksportem. Przy czym rok 2009 był rokiem najtrudniejszym podczas globalnego kryzysu. Wielkość eksportu zmniejszyła się z 16 103,4 mln USD w grudniu 2008 r. do 12 392,7 mln USD w styczniu 2009 r., co stanowiło spadek o ponad 23%. Można zauważyć generalną tendencję do znacznych spadków wielkości eksportu w pierwszym miesiącu każdego roku. Wielkość eksportu pozostawała na bardzo niskim poziomie przez cały rok 2009, a poprawę zauważyć można dopiero w lutym 2010 r., kiedy wskaźnik ten wzrósł z 17 396,7 mln USD do 21 398 mln USD w marcu. Lata 2010 i 2011 cechują się tendencją wzrostową, jeśli chodzi o wielkość eksportu Maquiladora. Poza majem i lipcem 2010 r. stale przekraczała ona wartość 20 000 mln USD, a w sierpniu 2011 r. przekroczyła nawet granicę 25 000 mln USD²⁴.

W 2010 r. meksykański rząd przyjął nowy dekret w sprawie programu IMMEX, który wszedł w życie na początku 2011 r. i miał na celu „usprawnić obciążenia administracyjne” oraz wyjaśnić kwestie podatkowe. Skutki nowego dekretu są wciąż niejasne. Przemysł Maquiladora używa coraz więcej lokalnych źródeł, rozwija się wewnątrznie i zwiększa sprzedaż krajową, dekret ten wciąż zapewnia ulgi podatkowe dla zakładów będących własnością podmiotów zagranicznych, wykazując tym

²³ INEGI, *Estadística mensual del programa de la industrial manufacturera, maquiladora y de servicios de exportación (IMMEX)*, <http://www.inegi.org.mx> [03.02.2012].

²⁴ INEGI, *Sector externo: Exportaciones no petroleras por grandes grupos de actividad económica, Balanza comercial de la industria manufacturera*, <http://dgenesyp.inegi.org.mx/cgi-win/bdieinti.exe> [09.02.2012].

samym wciąż obecną chęć do popierania wzrostu BIZ w kraju i wolnego handlu²⁵. Większość dostępnych danych statystycznych dowodzi, że właśnie Maquiladora z kapitałem zagranicznym zaczynają odnotowywać wzrost zysku po znacznych spadkach w czasach kryzysu. Dochody tych zakładów, które gwałtownie spadły na początku października 2008 r., zaczęły powoli wzrastać w styczniu 2010 r. i osiągnęły szczyt w styczniu 2011 r. Ogólne zatrudnienie w ramach programu IMMEX wzrosło od lipca 2009. Trudno jest więc ocenić skutki samego dekretu, lecz stwierdzić można, że Maquiladora pozostające w rękach zagranicznych inwestorów, wspomagane przez liberalizacyjną politykę handlową, nadal wzrastają szybciej niż pozostała część gospodarki Meksyku, nawet w sytuacji, gdy Stany Zjednoczone stawiają czoła własnemu wysokiemu bezrobociu²⁶.

5. Podsumowanie

Z biegiem lat wielokrotnie wzrosła liczba zakładów działających w ramach programu, zmniejszyły się także różnice w stawkach płac pracowników, jednak naturalnym atutem Meksykanów pozostała bezpośrednia bliskość granicy z USA oraz to, że przez lata działania programu znacznie wzrosły ich kwalifikacje. Wystąpienie światowego kryzysu zbiegło się w czasie z istotną zmianą w warunkach funkcjonowania programu wprowadzoną przez układ NAFTA. Wydarzenia te miały istotny wpływ na całokształt funkcjonowania Maquiladora.

Dane na temat wielkości BIZ, nakładów krajowych oraz wynagrodzeń i zatrudnienia w zakładach Maquiladora są rozbieżne z danymi na temat liczby zakładów Maquiladora w tym okresie. W momencie kiedy liczba Maquiladoras wzrastała, BIZ, nakłady, płace i zatrudnienie spadały. Właściciele Maquiladora, aby nie zmniejszać rozmiarów swojej działalności, zmniejszali koszty produkcji przez cięcia w zatrudnieniu, płacach, kosztach okołopłacowych itp. Program był i jest przedmiotem częstej krytyki ze względu na bardzo trudne warunki pracy oraz zgubny wpływ na środowisko naturalne. Zatrudnieni często pracują w warunkach szkodliwych dla zdrowia, bez nawet podstawowej ochrony, a obszar granicy amerykańsko-meksykańskiej na rzece Rio Grande jest obszarem klęski ekologicznej. Te pozaekonomiczne aspekty funkcjonowania programu nie były przedmiotem przedstawionej analizy, jednak trudno pominąć fakt, że pogarszające się warunki ekonomiczne dodatkowo negatywnie oddziałują na i tak bardzo zaniedbaną sferę socjalną, społeczną i ekologiczną. Z drugiej strony, w obliczu kryzysu Maquiladora stały się atrakcyjną alternatywą dla firm, które zmuszone były do drastycznego cięcia kosztów, aby przetrwać na rynku, a dla wielu ludzi często jedynym możliwym źródłem choćby minimalnego

²⁵ COHA Research Associate Courtney Frantz, *U.S.-Mexican Relations Lead the Way in the Hemispheric Race to the Bottom: Maquiladoras, Free Trade, and a Can of Worms*, Council on Hemispheric Affairs, <http://www.coha.org> [27.01.2012].

²⁶ Tamże.

dochodu. Firmy, które dotychczas nie korzystały z programu Maquiladora, decydowały się na otwieranie nowych zakładów na terenie Meksyku, a te, które takowe już posiadały, przenosiły do swoich Maquiladora jeszcze większe części działalności. Oczywiście w tym samym czasie wiele firm rezygnowało z programu i zamykało swoje fabryki. Jednak wypadkowa tych działań wypada na korzyść Maquiladora. Stwarzały one bowiem często jedyną możliwość do stawiania czoła konkurencji w obliczu malejących dochodów.

Literatura

- Alonso J.S., *Maquila domiciliaria y subcontratación en México en la era de la globalización neoliberal*, Colegio de Tlaxcala, A.A. Plaza, S.A. Valdés, C.V. De, México, D.F. 2002.
- Carstens A.C., Mejorada E.C.S., *Mexico ante la crisis financiera mundial: oportunidades y desafíos*, 18 aniversario de la ABM Convención Bancaria, Acapulco 19 y 20 de marzo de 2009, http://www.alidebibliotecavirtual.org/informacion/informacion/27-%20convencion%20bancaria-MXGUILLERMO-ORTIZ_20-03-2009.pdf [12.12.2011].
- Castilla Ramos B., Torres Góngora B., *Crisis sobre crisis en la industria maquiladora de exportación y sus consecuencias en la ocupación. El caso de Yucatán*, El Cotidiano, núm. 162, julio-agosto, 2010, Universidad Autónoma Metropolitana – Azcapotzalco México, <http://redalyc.uaemex.mx/pdf/325/32513882006.pdf> [06.02.2012].
- Clement N., i in., *North American Economic Integration, Theory and Practice*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA 1999.
- COHA Research Associate Courtney Frantz, *U.S.-Mexican Relations Lead the Way in the Hemispheric Race to the Bottom: Maquiladoras, Free Trade, and a Can of Worms*, Council on Hemispheric Affairs, <http://www.coha.org> [27.01.2012].
- De la O M.E., Quintero C., *Globalización, trabajo y maquilas: Las nuevas y viejas fronteras en México*, Fundación Friedrich Ebert, Centro Americano para la Solidaridad Sindical Internacional, México D.F. 2001.
- Globalizacja i regionalizacja w gospodarce światowej*, R. Orłowska, K. Żołądkiewicz (red.), PWE, Warszawa 2012.
- Guerra Garcia E., Acosta Perea A.E., Vargas Hernandez J.G., *Estrategias de la industria Maquiladora Delphi en Sinaloa para enfrentar la crisis económica de 2007-2009*, Ciencias Económicas 27-No. 2: 2009, <http://www.latindex.ucr.ac.cr/econ-2009-2/econ-2009-02-11.pdf> [23.01.2012].
- Huerta M.M.C., *Maquiladoras y migración en México*, Asesoría y Consultoría Económica, A.C., Puebla 1990.
- INEGI, *Estadística mensual del programa de la industria manufacturera, maquiladora y de servicios de exportación (IMMEX)*, <http://www.inegi.org.mx> [03.02.2012].
- INEGI, *Sector externo: Exportaciones no petroleras por grandes grupos de actividad económica, Balanza comercial de la industria manufacturera*, <http://dgcnesyp.inegi.org.mx/cgi-win/bdieinti.exe> [09.02.2012]
- Instituto Nacional de Estadística y Geografía, Banco de Información Económica, *Producto interno bruto trimestral, a precios corrientes*, <http://dgcnesyp.inegi.gob.mx/cgi-win/bdieinti.exe/NIVR1500350090#ARBOL> [25.12.2011].
- Kasperkiewicz W., *Obecny kryzys finansowy-przyczyny i terapia*, [w:] *Współczesny kryzys gospodarczy, przyczyny-przebieg-skutki*, red. L. Bednarczyk, S. Bukowski, J. Misala, CeDeWu.pl, Warszawa 2009.

- Kelly P., *Mexico Maquiladoras and NAFTA*, <http://www.fredlaw.com> [11.03.2012].
- Koryś P., *Kryzys gospodarczy, ekonomia i wolny rynek. Doświadczenie historyczne, stan obecny i prognozy na przyszłość, Spory o kapitalizm, Wolny rynek w czasach kryzysu*, Ośrodek Myśli Politycznej, <http://krakowskie.nazwa.pl/test/index.php> [12.12.2011].
- Liberska B., *Integracja krajów NAFTA a globalny kryzys gospodarczy*, „Ameryka Łacińska” 2010, nr 1 (67), CESLA Centrum Studiów Latinoamerykańskich, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2010.
- Lissowski O., *Maquiladora i NAFTA. Prawne i ekonomiczne zagadnienia współpracy transgranicznej USA-Meksyk*, „Przegląd Zachodni” 1994, nr 4.
- Michel L.F.A., *Los precios de transferencia en la industrial maquiladora en México*, Instituto Mexicano de Contadores Públicos, primera edición, julio de 2005.
- Morales G., Aquilera B., Armstrong D.K., *An Overview of the Maquiladora Program*, United States Department of Labor, 1994, http://www.dol.gov/ilab/media/reports/nao/maquilad.htm#N_1_ [30.05.2011].
- North American Free Trade Agreement*, <http://www.nafta-sec-alena.org> [11.03.2012].
- Rivero A.L., *Co-evolución de empresas, maquiladoras, instituciones y regiones: una nueva interpretación*, Universidad Autónoma Metropolitana Asociación Mexicana de Directivos de la Investigación Aplicada y el Desarrollo Tecnológico, A.C., México, D.F. 2007.
- Unctad, *Assessing the impact of the current financial and economic crisis on global FDI flows*, January 2009, http://www.unctad.org/en/docs/webdiaeia20091_en.pdf [12.12.2011].
- Uscanga E.J., *En alerta 'maquilas' ante inminente crisis mundial*, El Mexicano, Gran Diario Regional, Septiembre 2011, <http://www.el-mexicano.com.mx/informacion/noticias/1/3/estatal/2011/09/07/499393/en-alerta-maquilas-ante-inminente-crisis-mundial.aspx> [27.01.2011].

TRADE UNDER MAQUILADORAS IN CONJUNCTION WITH THE CURRENT ECONOMIC CRISIS

Summary: Since 1965, the Mexican-American Maquiladora Program has been a spectacular example of bilateral cooperation between the two countries, covering the different levels of development. The global economic crisis that began in the U.S. in the first decade of the twenty first century, has quickly spread to other regions of the global economy. However, it had clearly a direct impact on the economic conditions of the countries covered by the program. This article attempts to analyze the functioning of the Maquiladra Program during the global economic crisis.

Keywords: Maquiladora, NAFTA, economic crisis.